

Atlas over danske saltvandsfisk

Junkergylte

Coris julis (Linnaeus, 1758)

Af Henrik Carl & Stine V.S. Christiansen

Junkergylte på 14 cm fra Sicilien, 13. juli 2016. © Henrik Carl.

Projektet er finansieret af Aage V. Jensen Naturfond

AAGE V. JENSENS FONDE

Alle rettigheder forbeholdes. Det er tilladt at gengive korte stykker af teksten med tydelig kildehenvisning. Teksten bedes citeret således: Carl, H. & Christiansen, S.V.S. 2018. Junkergylte. I: Carl, H. & Møller, P.R. (red.). Atlas over danske saltvandsfisk. Statens Naturhistoriske Museum. Online-udgivelse, december 2019.

STATENS NATURHISTORISKE MUSEUM
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Systematik og navngivning

Junkergylten er oprindeligt beskrevet som *Labrus julis* Linnaeus, 1758. Senere regnedes den til slægten *Julis* Cuvier 1814, der nu opfattes som et synonym af *Coris* Lacepède 1801. Slægten *Coris* omfatter 27 arter (Froese & Pauly 2019), der overvejende findes på tropiske koralrev. Junkergylten er den eneste nordeuropæiske art, og DNA-baserede bestandsundersøgelser har vist, at den overordnet kan deles i en atlantisk og en middelhavspopulation (Fruciano et al. 2011) .

Det officielle danske navn er junkergylte (Carl et al. 2004), og det er et navn, der er brugt i hvert tilfælde siden midten af 1800-tallet (Krøyer 1838-40). Det er usikkert, hvorfor den har fået sit danske navn ”junker” (en tysk adelstitel), men det er formentlig afledt af det tyske navn. Navnet gylte er afledt af ordet ”gylt”, der er betegnelsen for en hungris, som er drægtig for første gang. Dette hentyder til den langstrakte, kødfulde snude, der kan minde om en grisetryne. Slægtsnavnet *Coris* kan betyde pupil, men det bruges også i betydningen ”ung pige”. Artsnavnet *julis* har Linné hentet fra Plinius, der brugte det om en uidentificeret fiskeart.

Udseende og kendetegn

Kroppen er slank og sammentrykt – omtrent dobbelt så høj som bred (men højest hos de dominante hanner). Hovedet er forholdsvis lille og tilspidset. Snuden er lang. Øjnene er forholdsvis små. Kanten af forgællelåget er glat. Munden er lille, læberne store og tykke, og tænderne sidder i flere (oftest to) uregelmæssige rækker i både over- og underkæbe. De største sidder i den forreste række. Forrest i både over- og underkæbe sidder nogle meget store krumme tænder, der peger skråt fremad. Forreste gællebue er med 14-17 slanke gællegitterstave (Quignard & Pras 1986).

Rygfinnen har færre pigstråler (8-10) end blødstråler (11-13). Hannens tre forreste rygfinnestråler er forlængede, mens hunnens er kortest fortil. Basis af gatfinnen er lang og udgør mere end 30 % af standardlængden (Christiansen 2014). Halefinnen er skarpt afrundet med en konveks (udadvælvet) bagkant.

Skællene er små. Der er 73-80 skæl langs sidelinjen, der fortil løber tæt ved rygfinnen (i en afstand af ca. 3 skæl) og slår et brat sving nedad nær bagkanten af rygfinnen. Herefter løber den omtrent midt på siden. Nakken er skælklædt, men der er ingen skæl på selve hovedet eller på basis af ryg- og gatfinne (Quignard & Pras 1986).

Arten er kendt for sine flotte, spraglede farver, der er meget variable efter bl.a. størrelse og køn og derfor er vanskelige at beskrive i detaljer. Også levestedet har betydning for farven. Fx fandt Arigoni et al. (2002), at andelen af grønne eksemplarer steg i områder hvor den invasive, grønne alge *Caulerpa taxifolia* bredte sig. Hunner og juvenile fisk er de mindst farvestrålende. Hos disse er ryggen og den øverste del af siderne normalt brune eller røde, mens nedre sider og bug er gullig eller hvid. Øverst på siden kan der være en hvid zigzak-mønstret stribe. Hannens ryg er blålig, olivengrøn, grå eller brun, mens bugen er hvid eller en lysere nuance af ryggens farve. Langs siden (undertiden helt fra snuden til haleroden) findes en bred zigzag-mønstret orange eller rød stribe, der både foroven og forneden kan være flankeret af en smal blågrøn stribe. Under sidelinjen findes i området bag brystfinnen desuden et bredt sort eller mørkeblåt bånd, der fortsætter et stykke ned langs siden. Hannen har desuden en blåsort og rød plet på finnehuden forrest i rygfinnen, der ofte er orangerød. Begge køn har en mørk (ofte blå) plet bagest på gællelåget.

Normalstørrelsen er 15-20 cm, men hannerne bliver op helt op til ca. 30 cm. Hunnerne bliver ikke over ca. 18 cm (hvorefter de skifter køn). Det danske eksemplar i Zoologisk Museums samling måler 14 cm.

Forvekslingsmuligheder

På grund af sin aflange kropsform og karakteristiske farvetegninger er junkergylten let at kende fra de øvrige danske læbefisk. Endvidere har den som den eneste af vore læbefisk færre (8-10) pigstråler end blødstråler (11-13) i rygfinnen. Vore øvrige læbefisk har afhængig af arten som minimum 14-18 pigstråler og maksimalt 8-14 blødstråler. I praksis er junkergylten dog så sjælden herhjemme, at forveksling alene af den grund ikke er sandsynlig. Farvetegningerne betyder også, at junkergylten næppe forveksles med andre danske fiskearter.

Udbredelse

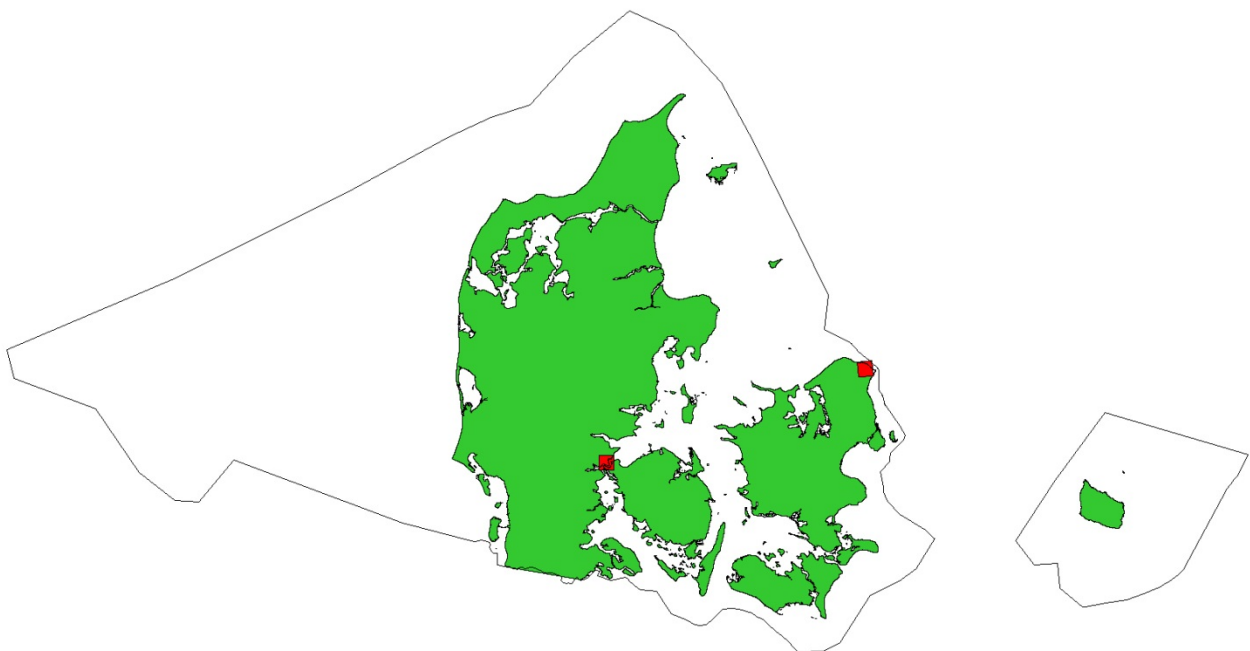
Generel udbredelse

Junkergyltens hovedudbredelse er i Middelhavsområdet, hvor den findes næsten overalt langs kysterne og mange steder er blandt de mest almindelige fisk. Den kendes også fra den sydvestlige del af Sortehavet, hvor den dog er sjælden (Quignard & Pras 1986). Ved Atlanterhavskysterne findes den langs Nordafrikas kyster. Observationer fra Afrikas vestkyst syd for Senegal og Kap Verde er muligvis forvekslinger med arten *Coris atlantica* (Randall 1999). Junkergylten findes desuden ved Azorerne, Madeira og De Kanariske Øer. Ved Azorerne er den blandt de mest talrige fisk (Bertoncini et al. 2010).

Mod nord findes junkergylten indtil Frankrigs og Synglands kyster, men den er sjælden nord for Biscayen. Nord for Den Engelske Kanal er den kun fundet få gange, men den ses sporadisk ved sydvestnorge fra Vest-Agder til Mørækysten (Moen & Svensen 2014).

Udbredelse i Danmark

Junkergylten kendes kun fra et par enkelte fangster i danske farvande tilbage i 1800-tallet. I 1834 fik Krøyer to eksemplarer, der var fanget af en fisker ved Strib i Lillebælt (Krøyer 1838-40). Det ene af disse eksemplarer findes endnu i Zoologisk Museums samling. Fiskeren oplyste, at arten var sjælden på stedet. Otterstrøm (1912) nævner, at der senere (men før 1885) desuden er fanget et par stykker ved Hellebæk. Der findes desværre ikke yderligere oplysninger om disse fisk. Det antages, at der har været tale om sommergæster, for arten, der er noget mere varmekrævende end vore andre læbefisk, vil næppe være i stand til at overleve en almindelig dansk vinter.

Figur 1. Udbredelse af junkergylte i danske farvande.

Kortlægning

De danske eksemplarer er fanget som tilfældige bifangster under erhvervsfiskeri. Der findes ingen oplysninger om de anvendte redskaber, men fangsterne er formentlig sket i ruser eller bundgarn. Da junkergylter findes på de samme typer af levesteder som fx havkarusse og savgylte, er det usandsynligt, at arten er udbredt langs vore kyster uden at være blevet opdaget i forbindelse med Fiskeatlassets omfattende snorkling langs kysterne.

Biologi

Levesteder og levevis

Junkergylter findes ved klippekyster og på kystnære stenrev – specielt på steder med tang eller ålegræs. Oftest findes fiskene på 1-60 meters dybde, men de største hanner kan findes helt ned til 120 meters dybde. De unge fisk findes sjældent dybere end 10 meter (Labropoulou et al. 2003). Om vinteren opholder fiskene sig generelt på dybere vand end om sommeren.

Junkergylter danner ikke egentlige stimer, men ofte ses adskillige eksemplarer i det samme område. Sådanne grupper er som regel domineret af en stor han. Det sker også, at fiskene træffes enkeltvis.

Junkergylten er som mange andre læbefisk udpræget dagsaktiv, og om natten gemmer fiskene sig. Flere forfattere angiver, at fiskene om natten ligger nedgravet i sandbunden, som det kendes fra mange andre læbefisk (Nelson 2006). Pethon (1985) skriver, at det aldrig er set i naturen, men kun i akvarier. I naturen har man dog observeret, at fiskene gemmer sig i sandet, hvis de skræmmes.

Fødevalg

Føden består (i Middelhavet) af muslingeyngel, små snegle, søpindsvin, rejer, orme og tanglopper (Quignard & Pras 1986). Der er ikke lavet fødeundersøgelser i Nordeuropa.

Reproduktion og livscyklus

Kønsmodning indtræffer efter ca. 1 år. Arten er en såkaldt protogyn hermafrodit (Fruciano et al. 2012). De fleste junkergylter starter som hunner og skifter køn med alderen. Denne type hanner kaldes terminalhanner. Skeljo et al. (2012) fandt, at hunnerne var i overtal frem til en alder på 3 år, mens hannerne dominerede de ældre årgange. Der er således også hanner blandt ynglen. Disse kaldes primærhanner. Alle eksemplarer over 18 cm er imidlertid hanner (Muus & Nielsen 1998). Både primærhanner og terminalhanner deltager i reproduktionen (Duchac et al. 1982).

Yngleperioden strækker sig i Middelhavet normalt fra maj til august, og i den sydlige del allerede fra april. Der er ikke fundet tegn på, at arten yngler nord for Biscayen (Quignard & Pras 1986).

Æggene er pelagiske, og det samme gælder larverne, men ellers er der kun få oplysninger om ynglebiologien i litteraturen.

Der er kun lavet få studier af levealderen. I en stor undersøgelse fra Adriaterhavet, hvor mere end 1.100 junkergylter på op til godt 22 cm blev undersøgt, var de ældste hunner 5 år, mens hannerne var op til 7 år (Skeljo et al. 2012).

Vækst og økologi

Hvor den er talrig spiller junkergylten en vigtig rolle i økosystemet – bl.a. som prædator på yngel af søpindsvin (Sala 1997), hvilket er med til at hindre søpindsvinene i at nedgræsse tang og karplanter. De Pirro et al. (1999) fandt et stort overlap i føden mellem junkergylten og den sribede mulle. Forskelle i valget af levested begrænser dog fødekonkurrencen mellem arterne.

Unge eksemplarer af junkergylter optræder ligesom det ses hos mange andre læbefisk som ”pudsefisk”, der renser andre fisk for parasitter og dermed øger sundheden af fiskebestandene

(Miller & Loates 1997; Pethon 1985). Fx er den en vigtig ”renser” af middelhavskardinalfisken, *Apogon imberbis* (Zander & Sötje 2002). Junkergylter lader sig også selv rense hos andre læbefisk som fx regnbuegylte, *Thalassoma pavo* (Velte 2008).

Forvaltning, trusler og status

I den internationale rødliste fra IUCN vurderes arten ikke at være truet (kategorien Livskraftig – LC) (Pollard & Afonso 2010). Lokalt i Middelhavet kan bifangsten under lystfiskeri dog være så stor, at det er en trussel mod arten (Alonso-Fernandez et al. 2011). Der er ikke lavet en dansk rødlistevurdering, men da junkergylten er en meget sjælden gæst herhjemme, giver en sådan national vurdering heller ingen mening. Som for de øvrige læbefisk har bevarelse og eventuel genskabelse af rev en vigtig rolle i at sikre egnede levesteder. Årsagen til, at arten er så sjælden herhjemme, er dog ikke mangel på levesteder men vores kølige klima. Den globale opvarmning vil muligvis gøre arten hyppigere herhjemme i fremtiden. Til gengæld frygter man, at global opvarmning vil være en ulempe for bestandene i Middelhavet, da den her sjovt nok karakteriseres som en koldtandsfisk (Milazzo et al. 2013).

Menneskets udnyttelse

Arten udnyttes ikke til konsum. I specielt Middelhavet er den dog en hyppig bifangst under både erhvervsfiskeri og lystfiskeri langs kysterne (Alonso-Fernandez et al. 2011), og den har ry for at være lidt af en ”agntyv”, der stjæler agn tiltænkt andre arter (Pethon 1985). Den er populær i offentlige akvarier og fiskes kommercielt til denne branche (Abdul Malak et al. 2011).

Junkergylten er pga. sit fødevalg en egnet art til overvågning af ophobning af miljøfremmede stoffer i de marine kredsløb, og den benyttes ofte til såkaldt biomonitering i Middelhavet (Fasulo et al. 2010).

Referencer

- Abdul Malak, D., Livingstone, S.R., Pollard, D., Polidoro, B.A., Cuttelod, A., Bariche, M., Bilecenoglu, M., Carpenter, K.E., Collette B.B., Francour, P., Goren, M., Kara, M.H., Massuti, E., Papaconstantinou, C. & Tunesi, L. 2011. Overview of the conservation status of the marine fishes of the Mediterranean Sea. Gland, Switzerland and Malaga, Spain: IUCN.
- Alonso-Fernandez, A., Alos, J., Grau, A., Dominguez-Petit, R. & Saborido-Rey, F. 2011. The use of Histological Techniques to Study the Reproductive Biology of the Hermaphroditic Mediterranean Fishes *Coris julis*, *Serranus scriba*, and *Diplodus annularis*. Marine and Coastal Fisheries: Dynamics, Management, and Ecosystem Science 3(1): 145-159.
- Arigoni, S., Francour, P., Harmelin-Vivien, M. & Zaninetti, L. 2002. Adaptive colouration of Mediterranean labrid fishes to the new habitat provided by the introduced tropical alga *Caulerpa taxifolia*. Journal of Fish Biology 60(6): 1486-1497.
- Bertoncini, Á.A., Machado, L.F., Barreiros, J.P., Hostim-Silva, M. & Verani, J.R. 2010. Rocky reef fish community structure in two Azorean islands (Portugal) central North Atlantic. Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom 90(7): 1353-1362.
- Carl, H., Nielsen, J.G. & Møller, P.R. 2004. En revideret og kommenteret oversigt over danske fisk. Flora og Fauna 110(2): 29-39.
- Christiansen, S.V.S. 2014. Læbefisk (Labridae) i danske farvande – morfologi og udbredelse. Kandidatspeciale. Statens Naturhistoriske Museum, Københavns Universitet.

- De Pirro, M., Marchetti, G.M. & Chelazzi, G. 1999. Foraging interactions among three benthic fish in a *Posidonia oceanica* reef lagoon along the Tyrrhenian Coast. *Journal of Fish Biology* 54(6): 1300-1309.
- Duchac, B., Huber, F., Müller, H. & Senn, D. 1982. Mating behaviour and cytogenetical aspects of sex-inversion in the fish *Coris julis* L. (Labridae, Teleostei). *Experientia*. Basel 38(7): 809-810.
- Fasulo, S., Marino, S., Mauceri, A., Maisano, M., Giannetto, A., D'Agata, A., Parrino, V., Minutoli, R. & De Domenico, E. 2010. A multibiomarker approach in *Coris julis* living in a natural environment. *Ecotoxicology and environmental safety* 73(7): 1565-1573.
- Froese, R. & Pauly, D. (eds.) 2019. FishBase. World Wide Web electronic publication. www.fishbase.org.
- Fruciano, C., Hanel, R., Debes, P.V., Tigano, C. & Ferrito, V. 2011. Atlantic-Mediterranean and within-Mediterranean molecular variation in *Coris julis* (L. 1758) (Teleostei, Labridae). *Marine Biology* 158(6): 1271-1286.
- Fruciano, C., Tigano, C. & Ferrito, V. 2012. Body shape variation and colour change during growth in a protogynous fish. *Environmental Biology of Fishes* 94(4): 615-622.
- Krøyer, H. 1838-40. Danmarks Fiske. Første Bind. S. Triers Officin, København.
- Labropoulou, M., Maravelias, C.D. & Papaconstantinou, C. 2003. Factors affecting commercial trawl fleet landings in a multispecies fishery. *Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom* 83(1): 205-215.
- Milazzo, M., Mirto, S., Domenici, P. & Gristina, M. 2013. Climate change exacerbates interspecific interactions in sympatric coastal fishes. *Journal of Animal Ecology* 82(2): 468-477.
- Miller, P.J. & Loates, M.J. 1997. Fish of Britain & Europe. Collins Pocket Guide. HarperCollinsPublishers.
- Moen, F.E. & Svensen, E. 2014. Dyreliv i havet. Nordeuropæisk marin fauna. 6. udgave. Kom forlag.
- Muus, B.J. & Nielsen, J.G. 1998. Havfisk og fiskeri. Gads Forlag.
- Otterstrøm, C.V. 1912. Danmarks Fauna 11. Fisk 1. Pigfinnefisk. G.E.C. Gads Forlag, København.
- Pethon, P. 1985. Aschehougs store Fiskebok. Alle norske fisker i farger. Aschehoug.
- Pollard, D. & Afonso, P. 2010. *Coris julis*. The IUCN Red List of Threatened Species 2010: e.T187752A8621739.
- Quignard, J.-P. & Pras, A. 1986. Labridae. Pp. 919-942 in: Whitehead, P.J.P, Bauchot, M.-L., Hureau, J.-C., Nielsen, J. & Tortonese, E. (eds.). Fishes of the North-eastern Atlantic and the Mediterranean, volume II. Unesco.
- Randall, J.E. 1999. Revision of the Indo-Pacific labrid fishes of the genus *Coris*, with descriptions of five new species. *Indo-Pacific Fishes* 29. Bernice Pauahi Bishop Museum, Honolulu, Hawaii.

Sala, E. 1997. Fish predators and scavengers of the sea urchin *Paracentrotus lividus* in protected areas of the North-west Mediterranean Sea. *Marine Biology* 129(3): 531-539.

Skeljo, F., Ferri, J., Brcic, J., Petric, M. & Jardas, I. 2012. Age, growth and utility of otolith morphometrics as a predictor of age in the wrasse *Coris julis* (Labridae) from the eastern Adriatic Sea. *Scientia Marina (Barcelona)* 76(3): 587-595.

Velte, F. 2008. On the cleaning behaviour of *Thalassoma pavo* (Teleostei, Labridae) in the eastern Mediterranean Sea. *Bulletin of fish biology* 10(1-2): 47-53.

Zander, C.D. & Sötje, I. 2002. Seasonal and geographical differences in cleaner fish activity in the Mediterranean Sea. *Helgoland Marine Research* 55(4): 232-241.